

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Лісовська І.М. (м. Київ)

Анотація

В статті дається аналіз сучасного управління освітою в контексті євроінтеграції України, основні напрямки підвищення ефективності управління вищою освітою та пошуки підвищення якості освіти, основні складові системи управління освітою, механізми дієвого управління якістю підготовки фахівців в освітянській галузі; технологічного забезпечення навчального процесу; аналіз нових тенденцій глобалізації та діалогу культур, стратегічні напрямки розвитку вищої освіти.

Ключові слова

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ, ВИЩА ОСВІТА, МОДЕРНІЗАЦІЯ, ІНФОРМАТИЗАЦІЯ, ЯКІСТЬ ОСВІТИ, СПІВРОБІТНИЦТВО, УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ, СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ, ЄВРОПЕЙСЬКЕ ОСВІТНЄ ПОЛЕ, МОБІЛЬНІСТЬ, АДАПТОВАНІСТЬ СТУДЕНТІВ, ДІАЛОГ КУЛЬТУР, ГЕНЕРАЛІЗАЦІЯ, УНІВЕРСАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.

Вступ

Стратегічні напрями модернізації сучасної освітянської сфери актуально визначаються як об'єктивними тенденціями загальносвітового розвитку, так і тісно пов'язаними внутрішньодержавними процесами.

Сьогодні склалися специфічні умови європейської інтеграції, пов'язані з розширенням ЄС за рахунок західних сусідів і трансформацією спільного кордону з ними "з 1 травня 2004 р. у кордон із Євросоюзом" (1). Співробітництво з ЄС за таких умов набуває для України особливого характеру.

У зв'язку з цим чітка і пріоритетна орієнтація України на інтеграцію в Європейський союз, набуття статусу спочатку асоційованого, а згодом повноправного членства в ньому має розглядатися як основа стратегії економічного та соціального розвитку нашої держави. Як засвідчує досвід практично всіх країн – претендентів на вступ до ЄС, ця мета може стати додатковим потужним стимулом і каталізатором відповідних соціально-економічних та політичних перетворень.

Мета статті:

- проаналізувати особливості сучасного управління освітою в контексті євроінтеграції України;
- визначити основні напрямки підвищення ефективності якості освіти в контексті євроінтеграції;
- дати обґрунтування концепції пріоритетності оволодіння інструментальними методами освіти;
- виявити основні стратегічні напрямки реформування вищої освіти.

Обговорення проблеми

Предметом подальшої діяльності щодо курсу до європейської інтеграції є активний перехід на сучасні, європейські методи роботи, сприяння розвитку міжвідомчої взаємодії на горизонтальному рівні, розширення повноважень середньої та нижньої *управлінських ланок в освітянській сфері*. Це є обмін інформацією, заохочення ініціативності, глибокої продуманості пропозицій і бачення кінцевих результатів їхньої реалізації, вивчення та трансляція корисного досвіду інших європейських країн у сфері управління освітою.

Якість освіти знаходиться у центрі побудови сфери вищої європейської освіти. Гарантія якості здійснюється на інституційному, національному та європейському рівнях. Для цього необхідна розробка взаємних критеріїв і технологій визначення гарантії якості. Адже якість освіти – це багатовекторне поняття, що охоплює усі сторони освітянської діяльності.

Важелем для підвищення якості підготовки висококваліфікованих фахівців служить управління, що ґрунтується на контролі за дотриманням відповідних вимог до рівня навчання і забезпечується зовнішніми процедурами ліцензування освітньо-професійних програм, атестації тощо.

До основних складових системи управління освітою варто віднести:

- 1) кадрове забезпечення навчального процесу ;
- 2) вироблення вимог до контингенту тих, хто навчається;
- 3) визначення характеристик та умов системи атестації тих, хто навчається;
- 4) розробку показників навчально-методичного забезпечення навчального процесу;
- 5) створення рівня і характеристик навчально-лабораторної бази;
- 6) розробку видів і характеристик використання технологій навчання (включаючи самостійну та індивідуальну роботу учня, студента тощо);
- 7) визначення інформаційно-бібліотечного забезпечення навчального процесу.

Авторитет навчального закладу на ринку освітніх безпосередньо залежить від якості підготовки фахівців, що випускаються. Тому необхідно ефективно використовувати передові методи і види забезпечення навчального процесу для підвищення якості підготовки фахівців вищої кваліфікації.

Для позитивного розв'язання аспектів цього завдання визнано як дієвий, зокрема, у вищому навчальному закладі новий вид забезпечення навчального процесу – інформаційно-технологічний. Це ціла педагогічна система, що включає дві діалектично взаємопов'язані і взаємодоповнюючі складові – інформаційну і технологічну.

Перша (інформаційна) – це дидактичний комплекс інформаційного забезпечення предмета. Для педагогічно активної інформаційної взаємодії між викладачем і студентом використовуються прикладні

педагогічні програмні продукти, бази даних, а також сукупність методичних засобів і матеріалів, необхідних для ефективного управління якістю підготовки фахівців. Такий підхід принципово відрізняється від інших:

- дидактичні комплекси – створення цілісної системи педагогічних програмних засобів з метою збору, організації, зберігання, обробки, передачі і представлення навчальної інформації їх користувачам;

- елементи дидактичних комплексів взаємопов'язані і мають єдину інформаційну основу;

- передбачається можливість їх використання як у локальних комп'ютерних мережах вищого навчального закладу, так і під час дистанційного навчання.

З метою дієвого управління якістю підготовки фахівців в освітнянській галузі необхідно використовувати ряд життєво важливих складових навчального процесу: робочу програму (гіпертекстовий матеріал), комп'ютеризований підручник, електронний конспект лекцій та електронний альбом унаочнення, електронні лабораторні роботи і моделі, електронні словники, електронний практикум з дисципліни, додаткові електронні ресурси, автоматизовану систему оцінки знань студентів.

Іншим компонентом якісної підготовки фахівців вищої кваліфікації є технологічне забезпечення навчального процесу. Його реалізація здійснюється у вигляді застосування в навчальному процесі сучасних технологій навчання. Останні формують необхідне інформаційне середовище, що сприяє активній педагогічній взаємодії викладача і студента. Відповідно до мети навчання, поставленими завданнями і використаними методами визначається структура дидактичного комплексу, який виступає як ключовий елемент і служить основою технології навчання. У навчальному процесі повинна використовуватися технологічна карта, в якій позначено головні параметри, що забезпечують якісну підготовку фахівців: логічну структуру, дозування матеріалу і контрольних завдань, опис дидактичного процесу у вигляді поетапної послідовності дій педагога, методи навчання тощо.

Європейське освітнє поле як чинник культурного розвитку

Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності, базове значення у них повинна відігравати освіта. Сфера освіти ще донедавна на рівні Україна – ЄС не розвивалася, а залишалася в полі зору місцевих, регіональних та національних ініціатив. У листопаді 2002 р. Україна подала пропозиції ЄС щодо подальшого розвитку співробітництва у цьому напрямі для розгляду в рамках відповідного підкомітету [1].

Україна та Євросоюз співпрацюють з метою підвищення рівня загальної освіти в Україні як у громадському, так і в приватному секторах. Актуальними стають активність, ініціативність, самостійність,

компетентності на основі фундаментальних знань, які забезпечують мобільність і адаптивність до динамічних умов ринку праці.

У зв'язку з цим надзвичайно гостро постає проблема цілей, змісту і технологій професійної підготовки фахівців. Тенденції глобалізації та подальшої інформатизації усіх сфер суспільного життя, кардинальні зміни структури суспільного виробництва вимагають адекватної реакції освітньої системи на виклик часу. Тому в умовах ринкової економіки вже неможливо орієнтуватися тільки на формально одержану освіту. Необхідно високий рівень професійної кваліфікації спеціаліста, його фундаментальної компетентності. Потенційної важливості набуває така складова моделі фахівця XXI століття, як рівень базових знань з фундаментальних дисциплін, але, враховуючи стрімке зростання обсягу знань, слід ретельно переглянути як зміст навчального матеріалу з цих дисциплін, так і технології викладання [2].

У країнах Європи, як свідчать дані досліджень порівняльної педагогіки [3], забезпечення професійної мобільності за рахунок фундаменталізації освіти є одним з пріоритетних напрямів вдосконалення освітніх технологій. Розпочалася передусім теоретична і практична розробка принципу мобільності в освіті та діяльності вчителя-європейця. Ґрунтовну розробку проблеми мобільності вчителів в умовах формування єдиного освітнього простору в Європі здійснив французький учений-компаративіст Ф.Ваніскотт. Він обґрунтував концепцію мобільності-європейця. Її вихідним положенням є ідеал майбутнього Європейського суспільства, що "гарантує свободу і природну мобільність кожної людини в межах відкритої інтеграції" [3]. Ключова фігура в будівництві такого суспільства – вчитель-європеєць, що відкритий до світу, поважає культури різних народів, спрямований на діалог з іншими культурами, мобільний у своєму розвитку та праці. Мобільність учителя – це здатність до змін, до прийняття нового, системного мислення, розуміння взаємозв'язків і взаємозалежностей в суспільному розвитку. На думку вченого, мобільність можна розглядати як одну з найсуттєвіших професійних рис вчителя-європейця.

Американські експерти в галузі освіти обґрунтували висновки про те, що інженерна освіта повинна забезпечувати широку, а не вузькоспеціалізовану підготовку, і бути проблемною, а не дисциплінарно-орієнтованою. Іншими словами, йдеться про підготовку всебічно розвинених фахівців, які вміють самоутверджуватися і розкриватися, приймати рішення в складних умовах, таких, які прагнуть вивчати питання управління і підготовлені до неперервного підвищення своєї кваліфікації, а також до поєднання особистих інтересів із суспільствами. Ось чому відбір змісту навчального матеріалу у вузах США, зокрема технічного профілю, здійснюється на основі принципів фундаменталізації, полікультурності, прогностичності [4].

В індустріально розвинених країнах особливої популярності в ході професійної підготовки набуває концепція пріоритетності оволодіння

інструментальними методами освіти, яка превалює над формуванням вузькоспеціалізованих здібностей фахівця. Суть цієї концепції полягає в інтегруванні різних завдань професійної підготовки з тим, щоб фахівець був готовий до удосконалення знань та вмінь, причому нові кваліфікації, що зорієнтовані на сучасні технології та методи організації праці, повинні базуватися на попередньо освоєних. Очевидно, пріоритетність інтегрованих фундаментальних знань у змісті підготовки сучасних фахівців значною мірою пов'язана з певними властивостями інтегративних інформаційних систем, а саме:

- чим інтегративніша, синтетичніша інформаційна структура, тим довше вона функціонуватиме в суспільній свідомості;

- чим інтегративніша інформаційна структура, тим ширшою є сфера її застосування;

- інтегративна система інформації у вигляді відповідних методів, адекватних пізнавальному об'єкту, своєчасно засвоєна людиною, стає основою її теоретичного мислення, що надає можливості творчо освоювати досліджувану галузь.

Саме тому інтеграцію можна вважати одним із ефективних засобів фундаменталізації вищої освіти.

З іншого боку, важливим компонентом інтегрування знань для їх систематизації є виділення у змісті освіти фундаментальних, генералізуючих понять, теорій та законів, за допомогою яких виявляються існуючі у системі причинно-наслідкові та корелятивні зв'язки. Генералізація навчального матеріалу дає змогу виділити в ньому головне і другорядне, встановити оптимальну для вивчення послідовність викладу навчальної інформації. Ідея генералізації пов'язана з тим, що в період НТР треба оволодіти загальними ідеями, принципами і методами науки, які дають можливість забезпечити ґрунтовні знання, не перевантажуючи пам'яті великою кількістю часткових і вторинних факторів. У зв'язку з цим виникає необхідність переструктурування змісту вузівських дисциплін з позицій інтегративного підходу з метою усунення другорядного і застарілого матеріалу та систематизації знань. Як зазначає К.К.Колін, "мова йде не про просте підвищення якості навчальних дисциплін, а про формування принципово нових фундаментальних навчальних курсів для системи освіти, орієнтованих на формування цілісних сучасних уявлень про наукову картину світу і здатності виходити на системний рівень його пізнання" [5].

Таким чином, інтеграція може виступати як генералізація та універсалізація навчального знання, оскільки саме інтеграційні процеси здатні одночасно враховувати запити всіх навчальних дисциплін.

Для створення належного навчально-методичного забезпечення професійної та психолого-педагогічної підготовки фахівців на рівні національної гуманітарно-технічної еліти у відповідних університетах України розроблена і послідовно реалізується спеціальна програма

“Підручник”. В процесі її виконання здійснюється і підготовка методичної літератури з дисциплін психолого-педагогічного та управлінського циклів. Як приклад випущених робіт, можна назвати низку навчальних посібників з грифом Міністерства освіти і науки України. Серед них досить назвати такі, як “Психологія управління” (авт. Романовський О.Г., Пономарьов О.С., Лаврентьева А.О.); “Педагогіка управління” (авт. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С.).

Болонський процес як засіб євроінтеграції освіти

Необхідність реформування системи освіти України, її удосконалення і підвищення рівня якості є найважливішою соціокультурною проблемою, що значною мірою спричиняється процесами глобалізації в межах людства та потребами формування позитивних умов для індивідуального розвитку людини, її соціалізації і самореалізації в цьому світі.

Зазначені процеси диктують насамперед необхідність визначення, гармонізації та затвердження нормативно-правового забезпечення в галузі освіти з урахуванням вимог міжнародної і європейської систем стандартів та сертифікації.

В Україні, як і в інших розвинутих країнах світу, вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Стратегічні напрями розвитку вищої освіти визначено Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Національною доктриною розвитку освіти, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України.

Основною метою державної політики в галузі освіти є створення умов для розвитку особистості як продукту соціального і творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Пріоритетними напрямками державної політики щодо розвитку освіти є:

- особистісна орієнтація освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;
- створення для громадян рівних можливостей у здобутті вищої освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- впровадження освітніх інновацій та інформаційних технологій;
- формування в системі освіти нормативно-правових і організаційно-економічних механізмів залучення і використання позабюджетних коштів;
- підвищення соціального статусу і професіоналізму працівників освіти, посилення їх державної і суспільної підтримки;
- розвиток освіти як відкритої державно-суспільної системи;
- інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітніх просторів.

Сучасні загальноцивілізаційні тенденції розвитку роблять системоутворюючий вплив на реформування освіти України, яке передбачає трансформацію кількісних показників освітніх послуг у якісні. Цей трансформаційний (модернізаційний, інноваційний) процес має базуватися на таких засадах:

- по-перше, це національна ідея освіти, зміст якої полягає у збереженні і примноженні національних освітніх традицій. Освіта покликана виховувати громадянина держави Україна, гармонійно розвинути особистість, для якої потреба у фундаментальних знаннях та підвищенні загальноосвітнього і професійного рівня асоціюється зі зміцненням своєї держави;

- по-друге, розвиток освіти повинен підпорядковуватись законам ринкової економіки, тобто закону розподілу праці, закону змінності праці та закону конкуренції, оскільки економічна сфера є винятково важливою у формуванні логіки суспільного розвитку. Водночас необхідно враховувати при цьому не менш важливі чинники – соціальні, політичні, духовного життя, суспільної свідомості, культури тощо. Значна частина проблем, що накопичилися в системі освіти, пов'язані насамперед із розбалансованістю комплексу зазначених чинників суспільних перетворень;

- по-третє, розвиток освіти треба розглядати у контексті тенденцій розвитку світових освітніх систем, у т.ч. європейських. Зокрема, привести законодавчу і нормативно-правову базу освіти України до світових вимог, відповідно структурувати систему освіти та її складові, упорядкувати перелік спеціальностей, переглянути зміст освіти, забезпечити інформатизацію навчального процесу та доступ до міжнародних інформаційних систем.

У цьому контексті реформування системи освіти України бажано проводити з урахуванням вимог Міжнародної стандартної класифікації занять (ІССО-88 МСКЗ), Міжнародної стандартної класифікації освіти (ІСКО-97 (МСКО)), Міжнародного стандарту якості серії ІСО 9000 та вимог, критеріїв і стандартів, які узгодили країни-учасниці Болонського процесу.

Європейські вищі навчальні заклади взяли на себе завдання та головну роль у створенні Європейського простору освіти. Європейські країни прагнуть наздогнати заокеанських партнерів, що потребує величезних зусиль для того, щоб прискорити впровадження і розвиток нових технологій. Варто покінчити з традиційним для Європи - що властиво управлінським кадрам – опором новому. Європейські країни повинні поставити в центрі соціально-економічної політики підвищення кваліфікації з метою опанування новими технологіями.

Основні цілі Болонського процесу зводяться до наступного:

- побудова Європейського простору освіти як передумови розвитку мобільності громадян з можливістю їх працевлаштування;

- посилення міжнародної конкурентоспроможності як національних,

так і в цілому європейської системи освіти;

- досягнення більшої сумісності та порівнянності системи освіти;
- формування та зміцнення інтелектуального, культурного, соціального та науково-технічного потенціалу окремих країн та Європи в цілому.

Стояти осторонь цього процесу Україна не може. Освітянське суспільство України зацікавлене діяти в усіх напрямках Болонського процесу. Освіта вже стала одним з найважливіших чинників політики.

Україна починає робити відповідні кроки. Рішенням колегії Міністерства освіти і науки України від 28 лютого 2003 р. (протокол №2/3-4) було ухвалено комплекс заходів щодо виходу національної вищої школи на міжнародний ринок освітніх послуг та комплекс заходів щодо організаційного забезпечення приєднання України до Болонського процесу.

Болонський процес – один з інструментів не лише інтеграції в Європі і в Європу, а й інструмент загальної світової тенденції нашого часу – глобалізації. Європейська спільнота має намір зробити внесок в якісну освіту шляхом заохочення країн-учасниць до сприяння підвищенню якості власної освіти. Виходячи з цього, Європейська комісія надає фінансову і політичну підтримку цьому процесові, що виходить за рамки ЄС. Сьогодні східноєвропейські країни лише починають приймати Болонські ідеї [2].

Співпраця з європейцями у сфері освіти на шляху входження України в Європу є одним із пріоритетів розвитку освіти в Україні.

Участь системи освіти України в Болонських перетвореннях має бути спрямована лише на її розвиток і набуття нових якісних ознак, а не на втрату передових традицій, зниження національних стандартів якості. Орієнтація на болонський процес не повинна призводити до надмірної перебудови вітчизняної системи освіти.

Ключова позиція реформування: Болонські вимоги – це не уніфікація освіти в Європі, а широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн.

Висновки

Розвиток транскордонного співробітництва України і розширення її міждержавних відносин із країнами-членами ЄС і країнами-кандидатами на вступ до ЄС сприятиме впровадженню європейських норм і стандартів в управлінні освітою, поширенню власних освітніх здобутків у Європейський Союз і країни-кандидати на вступ до ЄС. Це сприятиме стрімкому зростанню в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграції до загальноєвропейського інтелектуально-освітнього середовища

Перспективи подальших наукових досліджень:

- ✓ аналіз стратегічних напрямків розвитку вищої освіти в умовах глобалізації;
- ✓ визначення детермінант оптимізації освітянської науки в умовах глобалізації;

✓ аналіз нових тенденцій глобалізації та діалогу культур.

Джерела

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г.Кременя. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 384с.

2. Болонський процес, тенденції, проблеми, перспективи / Укл. В.П.Бех, Ю.Л.Маліновський: за ред. академіка В.П.Андрущенка. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2004. – 221с.

3. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія. – К.: Вища шк., 1997. – 180с.

4. Романова С.М. Гуманітаризація професійної освіти у вищих навчальних закладах технічного профілю США. Автореф: дис... канд. пед. наук // Теорія і методика професійної освіти. – К., 1996. – 24с.

5. Колин К.К. На пути к новой системе образования. – М., 1997. – 110с.

Стаття надійшла 15.03.2006 р.